

Λίγα λόγια για την αρχιτεκτονική στην Ελλάδα με αφορμή το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο

Λέανδρος Ζωίδης - 29/03/2023

Στα θέματα που αφορούν τον δημόσιο χώρο στην Ελλάδα, τείνουμε να μην ιεραρχούμε παραμέτρους, να δίνουμε σε έννοιες όπως π.χ. ο συνθετικός χειρισμός σε σχέση με την πόλη και η συντήρηση ενός παρτεριού την ίδια βαρύτητα, να κρίνουμε με βάση προκαθορισμένες ιδέες και να αποφεύγουμε ολιστικές πολυπαραμετρικές προσεγγίσεις, ισοπεδώνοντας τα πάντα σε μια πολωτική πολιτική συζήτηση του τύπου «άσπρο ή μαύρο».

Τα τελευταία 25 ίσως χρόνια, τείνω να διαπιστώσω ένα πρόβλημα στη χωροθέτηση των δημοσίων κτιρίων και των επεκτάσεών τους, αλλά και γενικότερα στην εύστοχη διατύπωση των αρχιτεκτονικών προβλημάτων από τους κρατικούς φορείς και τους δήμους. Έχει γίνει πια σύνηθες, ένα μεγάλο μέρος των διαγωνισμών να ασχολείται με πράγματα πολύ μακριά από τα πραγματικά προβλήματα των πολιτών και να δίνει μέτριες λύσεις που μόνο υποβαθμίζουν την καθημερινότητά τους. Ο θεσμός των αρχιτεκτονικών διαγωνισμών έχει δώσει εξαιρετικά έργα αρχιτεκτονικής στο παρελθόν. Αν αποκτήσει λίγη ενσυναίσθηση το πολιτικό προσωπικό, αν ενισχυθεί τόσο η αρχιτεκτονική εκπαίδευση όσο και η συνείδηση για τη σημασία του ρόλου του αρχιτέκτονα από το κράτος, θα δούμε πολύ περισσότερους διαγωνισμούς και βραβεία στην υπηρεσία της αναβάθμισης της ζωής των πολιτών.

Η πόλη πρέπει να παρέχει στους κατοίκους της αυτάρκεια, και υπάρχει χάριν της ευδαιμονίας. Μια από τις διαχρονικές διατυπώσεις του Αριστοτέλη από τα «Πολιτικά», που χρησιμοποιήσαν συνειδητά στις συνθέσεις τους πάρα πολλοί αρχιτέκτονες από την Αναγέννηση μέχρι σήμερα. Στο ίδιο βιβλίο, ο φιλόσοφος παρουσιάζει την οικία σαν μια πόλη και την πόλη σαν μια μεγάλη οικία. Δηλαδή η κατοικία, ή το κτίριο, μια μικρή μονάδα,

με διαβαθμίσεις δημόσιου-ιδιωτικού που εντάσσεται στην πόλη, ένα μεγαλύτερο πλέγμα με διαβαθμίσεις δημόσιων και ιδιωτικών χώρων. Κατά πόσον υπάρχει όμως αυτό το πλέγμα στις σύγχρονες ελληνικές πόλεις; Έχουν απομείνει δημόσιοι χώροι; Είναι της μόδας να μιλάμε μόνο για πράσινο. Για πλατείες όμως; Για δημόσιους χώρους; Για την πρόσβαση σε αυτούς; Για την ποιότητα της κίνησης και της εμπειρίας του ανθρώπου μέσα στην πόλη;

Έχει σκεφτεί ποτέ σοβαρά τα τελευταία χρόνια ο αρχιτεκτονικός κόσμος στη χώρα μας, να δει ένα δημόσιο κτίριο σαν τη δημιουργία ενός δημόσιου χώρου, μιας δημόσιας πλατείας; Έχει σκεφτεί να δει ένα αρχιτεκτονικό έργο ως μέρος ενός οράματος για την πόλη; Σε καμία περίπτωση δεν λύνονται μια και έξω τα προβλήματα της πόλης. Όταν όμως το κάθε έργο είναι μέρος ενός συνολικού οράματος, τα πράγματα σιγά σιγά θα βελτιώνονται. Μια τέτοια λογική δε δείχνει πάντως να υφίσταται από τους κρατικούς φορείς, καθώς και μεγάλο μέρος των επιφανών συναδέλφων. Έχει σκεφτεί ποτέ κανείς ότι η υπερσυγκέντρωση τουριστών στην Ακρόπολη και τη γύρω περιοχή έχει να κάνει με το γεγονός ότι μόνο αυτή η περιοχή είναι φιλική προς τον άνθρωπο, και η υπόλοιπη πόλη, γεμάτη εκπλήξεις και ομορφιές, δυσκολεύεται να περπατιέται από έναν επισκέπτη;

Τον προηγούμενο μήνα δόθηκαν στη δημοσιότητα τρισδιάστατες απεικονίσεις και κάποια σχέδια από τη βραβευμένη πρόταση για την αναβάθμιση και επέκταση του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου. Ο αρχιτέκτων David Chipperfield που κέρδισε το πρώτο βραβείο είναι γνωστός για την υψηλή του ευαισθησία, την οποία γνωρίζουμε από αρκετά μουσεία που έχει σχεδιάσει, με κορυφαίο έργο του την αποκατάσταση του Neues Museum στο Βερολίνο. Τα τρισδιάστατα δείχνουν χώρους και αρχιτεκτονική υψηλής αισθητικής, στην υπηρεσία της ανάδειξης του μοναδικού στον κόσμο αρχαιολογικού πλούτου που διαθέτει το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. Η χωροθέτηση της λύσης προέκυψε από την εκμετάλλευση της κλίσης του κήπου, όπου και δημιουργείται κτίριο με υπόγειο και όροφο. Η είσοδος γίνεται στο κτίριο με αριστοτεχνικό τρόπο, ενώ, σε αντίθεση με τις υπόλοιπες προτάσεις του διαγωνισμού, η προσθήκη σέβεται το υπάρχον μνημείο, το οποίο δε δίνει την αίσθηση ότι «ίπταται». Η προσέγγιση είναι βιοκλιματική καθώς προβλέπονται κήποι στο δώμα, στα πρότυπα των αρχαίων κήπων, με κουκουναριές και άλλα δέντρα που ταιριάζουν με το ύψος της υφιστάμενης πρόσοψης του μουσείου, ενός σημαντικού έργου του νεοκλασικισμού. Η προσέγγιση είναι εξ ολοκλήρου βιοκλιματική καθώς χρησιμοποιείται «rammedearth», ένας τρόπος δόμησης από χώμα που, αν μπορέσει να εφαρμοστεί, θα αποτελέσει κάτι πρωτοποριακό για τα ελληνικά δεδομένα.

Θα παρατηρήσει όμως κανείς, ότι στην πρόταση ο κήπος διαιρείται στα τρία και η πρόσβαση σε αυτόν δεν έχει την αμεσότητα που έχει τώρα, καθώς πρέπει κανείς να ανέβει έναν όροφο με σκάλες. Η είσοδος του μουσείου βρίσκεται πάνω στο πεζοδρόμιο και είναι άγνωστο πόσο λειτουργική και άνετη θα είναι, τόσο για τουρίστες όσο κυρίως και για διερχομένους πεζούς. Είναι γεγονός ότι αυτό που βλέπουμε στα τρισδιάστατα είναι κάτι καλαίσθητο και καινούριο, ενώ η σημερινή κατάσταση του κήπου, κακοσυντηρημένη, με ένα παράξενο αταίριαστο γλυπτό και ένα παρακμιακό και παρόλα αυτά πανάκριβο café. Είναι όμως τα τελευταία προβλήματα που αναφέρθηκαν τόσο δύσκολο να λυθούν; Πώς ιεραρχούμε τα πράγματα;

Ποια είναι σημασία του κήπου του Αρχαιολογικού Μουσείου στον αστικό ιστό της περιοχής; Ο αστικός ιστός είναι πυκνός και ομολογουμένως η περιοχή υποβαθμισμένη. Ο κήπος είναι ένα άνοιγμα, μια όαση, ένα σημείο αναφοράς στον αστικό ιστό. Παίζει σημαντικό ρόλο και στην εμπειρία του περιπατητή και στην αίσθηση της όψης του κτιρίου. Σε προσκαλεί να μπει στο κτίριο. Είναι δημόσιος, εύκολα προσβάσιμος. Μια μικρή όαση σε αυτή την υποβαθμισμένη περιοχή. Μια εντυπωσιακή πλατεία σε μια περιοχή της πόλης που ασφυκτιά. Το

πρόβλημα του Αρχαιολογικού Μουσείου σίγουρα δεν είναι ο κήπος. Είναι ο αστικός ιστός που τον περιβάλλει, που αποτρέπει έναν επισκέπτη να αφήσει τον Ιερό Βράχο και την Πλάκα και να πάει μέχρι εκεί. Πόσο όμως πιο φιλόξενο θα ήταν αν υπήρχε η απαραίτητη σκίαση, αν αναβαθμιζόταν η ποιότητα αναμονής και παραμονής σε αυτό τον χώρο. Αν μπορούσαν να συγκεντρωθούν άνετα κάποια γκρουπ τουριστών. Αν έκανε ένας περιπατητής μια στάση σε ένα ποιοτικό καφέ, απολαμβάνοντας για λίγο την ηρεμία του κενού χώρου. Σίγουρα δεν αποκτά αξία αυτός ο κήπος, η πλατεία του Αρχαιολογικού μουσείου ως ένα υπερυψωμένο παρκάκι στο δώμα.

Είναι η επέκταση στον κήπο η μοναδική λύση; Είναι ο τρόπος που προτείνει το βραβείο ο μοναδικός για μια εξαιρετικά καλαίσθητη ανάδειξη των εκθεμάτων; Είναι η ανάδειξη των εκθεμάτων σημαντικότερη από την ποιότητα των ελεύθερων χώρων της Αθήνας; Είναι η ανάδειξη των εκθεμάτων και η βιοκλιματική προσέγγιση σημαντικότερες παράμετροι από τη σχέση ενός δημόσιου κτιρίου με τον δημόσιο χώρο και τον αστικό ιστό; Πόσο αξιόλογη είναι η προσθήκη του Α. Μεταξά; Μελετήθηκε αν στη θέση της θα μπορούσε να γίνει κάποιο κτίριο, ώστε να είχαμε τα τετραγωνικά της επέκτασης χωρίς να τεμαχίζαμε και να αποκόπταμε από τον αστικό ιστό την πλατεία;

Είναι πάντως γεγονός, ότι την τελευταία εικοσαετία μία άποψη προωθείται από την ελληνική πολιτεία ως προς τα δημόσια κτίρια και τον δημόσιο χώρο. Η οικοδόμηση οποιουδήποτε κενού χώρου στα κτίρια και τον αστικό ιστό. Το 2002 καλύπτεται το αίθριο του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης με ένα ναρκισσιστικό και ξένο προς την αρχιτεκτονική του μνημείου γυάλινο στέγαστρο. (Το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης, έργο του Πάτροκλου Καραντινού, αποτελεί ένα κορυφαίο κτίριο για τα παγκόσμια δεδομένα, λίγοι το έχουν όμως συνειδητοποιήσει.) Πλήθος από βραβεία διαγωνισμών για πλατείες και μνημειακούς άξονες προτείνουν τον κατακερματισμό των υφιστάμενων ελεύθερων ενιαίων χώρων και την απόδοσή τους σε μόνιμα στέγαστρα για τραπεζοκαθίσματα καφετεριών. Ο σχεδιασμός των σταθμών του μετρό γίνεται με καθαρά λειτουργικά κριτήρια και δε λαμβάνεται υπόψη αν τεμαχίζονται ή ακυρώνονται πλατείες από τις εισόδους-εξόδους τους. Η έννοια του κενού χώρου δεν αρέσει στην ελληνική πολιτεία. Παρότι αποτελεί βασικό στοιχείο οργάνωσης του ευρωπαϊκού αστικού χώρου και παρότι η μορφή του ευρωπαϊκού αστικού χώρου εμφανίστηκε για πρώτη φορά στην Αρχαία Αθήνα. Οι νέοι άνθρωποι, όντας πολυταξιδεμένοι και έχοντας ζήσει και εργαστεί σε μεγάλο ποσοστό στην Ευρώπη, υιοθετούν συχνά έναν τρόπο ζωής επηρεασμένο από τον ευρωπαϊκό και ζούνε τους εναπομείναντες δημόσιους χώρους. Συγκεντρώνονται σε πλατείες, χορεύουν σε αυτές, παίζουν μουσική..... Μέχρι να έρθει το κράτος και να τις καταστρέψει. Ας ευχηθούμε να μη γίνει ο τρόπος επέκτασης του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου οδηγός και κανόνας για άλλες περιπτώσεις, και να διασωθεί π.χ. ο υπέροχος δημόσιος χαρακτήρας του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης (έστω, ό,τι έχει απομείνει από αυτό).